

ชีวประวัติสุนทรภู่ สู่พระอภัยมณี

มานิษฐ์ เฟื่องทอง

ย้อนดูชีวประวัติสุนทรภู่ ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๙ บิดาชื่อใดไม่ปรากฏ เป็นชาวบ้านกร่ำ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง มารดาเป็นชาวเมืองอื่น มาอยู่ด้วยกันที่กรุงเทพฯ ต่อมาบิดากับมารดาหย่ากัน บิดาไปบวชที่เมืองกาหลง มารดามีสามีใหม่ มีลูกหญิงอีก ๒ คน ชื่อเดิมกับนี่ม ต่อมาได้เป็นนางนมพระธิดาในกรมพระราชวังหลัง สุนทรภู่จึงอยู่ที่พระราชวังหลังกับมารดา ถวายตัวเป็นข้าในกรมพระราชวังหลังตั้งแต่วัยเด็ก ได้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักชีปะขาวริมคลองบางกอกน้อย เคยทำงานเสมียนนายระวางกรมพระคลังสวนก่อนออกมาอยู่ในราชวังหลังอย่างเดิม

สุนทรภู่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ในวัยคะนองไปลอบรักใคร่กับหญิงชางโนชื่อจัน จึงถูกกริ้ว ถูกเวรจำทั้งชายหญิง ครั้นเมื่อกรมพระราชวังหลังทิวงคต พ.ศ. ๒๓๔๙ สุนทรภู่ก็พ้นโทษ พระอัครชายาของกรมพระราชวังหลังยกนางจันให้เป็นภรรยาสุนทรภู่ อยู่กันมีลูกคนหนึ่ง แต่ชีวิตครอบครัวไม่ราบรื่น

สุนทรภู่วรรณการเป็นอาลักษณ์ในรัชกาลที่ ๒ เป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาก เนื่องจากพระองค์ทรงมีอุปนิสัยโปรดงานการประพันธ์ สุนทรภู่วจึงเป็นที่ปรึกษาทางด้านกวี ทรงแต่งตั้งให้เป็นขุนสุนทรโวหาร

ยังมีเหตุการณ์ตอนที่รับราชการอยู่นั้นสุนทรภู่วเป็นคนชอบดื่มสุรา วันหนึ่งมีเรื่องกับญาติ สุนทรภู่วทุบตีเอาบาดเจ็บสาหัส เขาทุบลูกหลานญาติกาเลยถูกกริ้ว มีรับสั่งให้เอาตัวไปจำขังไว้ในคุก

ติดคุกอยู่นานเท่าใดไม่ปรากฏ วันหนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงประพันธ์กลอนติดขัด ไม่มีผู้ใดสามารถต่อกลอนได้ตั้งราชประสงค์ จึงมีรับสั่งให้เบิกตัวสุนทรภู่วออกจากคุก สุนทรภู่วก็สามารถต่อกลอนได้ตั้งพระราชประสงค์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พ้นโทษ แล้วกลับมารับราชการตามเดิม

มีเหตุการณ์ที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตสุนทรภู่วอยู่ครั้งหนึ่ง คือเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา ได้ทรงแบ่งตอนที่นางบุษบาเล่นธำ ให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงแต่ง เมื่อทรงแต่งเสร็จแล้วมีรับสั่งให้สุนทรภู่วอ่านตรวจดูเสียก่อน สุนทรภู่วอ่านแล้วกราบทูลว่าดีอยู่แล้ว แต่ครั้นถึงเวลาออกเสด็จ โปรดให้อ่านต่อหน้ากวีที่ปรึกษา ฟังพร้อมกัน ถึงบทที่ว่า

“น้ำใสไหลเย็นเห็นตัว

แหวกกอบัวอยู่ไหวไหว”

สุนทรภู่วติงว่ายังไม่ดี ขอแก้ไขเป็น

“น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา

ว่ายแหวกปทุมมาอยู่ไหวไหว”

ก็ได้รับสั่งโปรดตามที่สุนทรภู่วแก้ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็กริ้วว่าตอนที่ให้ตรวจทำไมไม่แก้ กลับมาแก้ต่อหน้าพระที่นั่งแกล้งหักหน้ากันกลางคัน ก็ขัดเคืองพระราชหฤทัยอยู่ ครั้นต่อมาอีกครั้งหนึ่ง ทรงมีรับสั่งให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งบทละครเรื่อง สังข์ทอง ตอนท้าวสามลจะให้พระธิดาเลือกคู่ ก็ทรงแต่งว่า

“จำจะปลุกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วสมมาตราบรรณา”

เมื่อถึงเวลาอ่านถวาย สุนทรภู่วได้ถามขึ้นว่า

“ลูกบารณอะไร” พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงแก้ว่า “ให้ลูกแก้วมีคู่เสน่ห์หา”

ทรงขัดเคืองว่าสุนทรภู่วปราชัย จึงไม่พอพระทัยสุนทรภู่ว มาตลอดรัชกาลที่ ๒ ครั้นรัชกาลที่ ๓ ทรงครองราชย์ สุนทรภู่วถูกถอดออกจากบรรดาศักดิ์ ไม่มีใครอุปถัมภ์เกื้อหนุนอย่างเปิดเผย ด้วยเกรงพระอาญาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สุนทรภู่วไร้ที่พึ่งทางโลก จึงหันสู่ร่มเงาพระศาสนา ท่านบวชเมื่อปีวอก พ.ศ.๒๓๖๙ ขณะอายุได้ ๓๘ ปี บวชแล้วจาริกเตร็ดเตร่ไปตามหัวเมืองต่างๆ ๒-๓ ปี แล้วมาจำพรรษาอยู่ที่วัดราชบูรณะ ช่วงนั้นมีอิทธิฤทธิ์เกิดขึ้นด้วยเรื่องผู้หญิง สุนทรภู่วถูกบัพพาชนียกรรม ถูกขับให้ออกจากวัดราชบูรณะ ตั้งใจจะไปอยู่วัดหัวเมือง จึงเดินทางไ้วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ไม่ได้วัดหัวเมืองดังที่คิด กลับมาอยู่วัดอรุณฯ แล้วย้ายไปอยู่วัดเชตุพนฯ ก่อนที่จะไปอยู่วัดเทพธิดาราม

สุนทรภู่บวชอยู่นานหลายพรรษา ก็สึกออกมาพึ่งบารมีของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ ซึ่งเคยบวชสุนทรภู่เป็นผู้บอกกล่าว และแต่งหนังสือถวายมิกลอนเลียมพระเกียรติพระองค์เจ้าลักขณานุคุณเรื่องนี้ นิราศอิเหนา และเรื่องพระอภัยมณีก็คงเขียนขึ้นในช่วงนี้

พอถึงปี พ.ศ.๒๓๗๘ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณสิ้นพระชนม์ สุนทรภู่ไร้ที่พึ่ง ต้องตกยากถึงขนาดไม่มีบ้านเรือนจะอาศัย ต้องลงเรือเที่ยวค้าขายอยู่ในสวน และรับจ้างแต่งกลอน พอมีรายได้เลี้ยงชีพ

สุนทรภู่ออกมาอยู่ไม่กี่ปีไม่ปรากฏ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงตำแหน่งพระยศเป็น กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงปรานีโปรดฯ ให้ไปอยู่ที่พระราชวังตามเดิม ซึ่งต่อมามีกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระเจ้าลูกเธอที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเมตตาพระองค์หนึ่งทรงอุปการะสุนทรภู่ด้วย กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพได้ทรงอ่านหนังสือเรื่องพระอภัยมณี เป็นที่ต้องพระทัย จึงมีรับสั่งให้สุนทรภู่แต่งถวายต่อไป ซึ่งเดิมที่สุนทรภู่ตั้งใจให้จบตอนพระอภัยมณีออกบวช (สมุดไทยเล่มที่ ๕๙)

สุนทรภู่คิดเขียนเรื่องพระอภัยมณีได้อย่างไร ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าท่านเก็บสะสมข้อมูลต่างๆ มากมายจนกระทั่งตกผลึก ทั้งจากเอกสาร ทั้งความรู้ในธรรม แล้วที่สำคัญคือประสบการณ์ชีวิต

จะเห็นได้ว่าชีวิตของสุนทรภู่มีการหักเหครั้งสำคัญ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต และความไม่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่คงไม่ตระกำลำบากอย่างที่เห็น หากว่าได้รับพระราชทานอภัยโทษ แต่สิ่งนั้นไม่เกิดเลยตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓

คำว่า “อภัย” จึงวนเวียนอยู่ในห้วงความคิดของสุนทรภู่อยู่ตลอดเวลา การให้อภัยที่เป็นเหมือนดวงแก้ว อันมีค่าสูงสุด คือ “อภัยมณี”

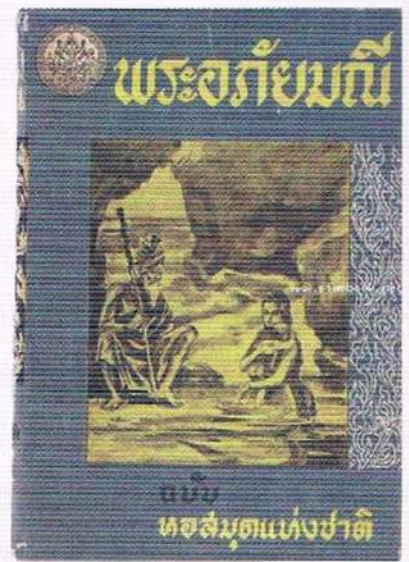
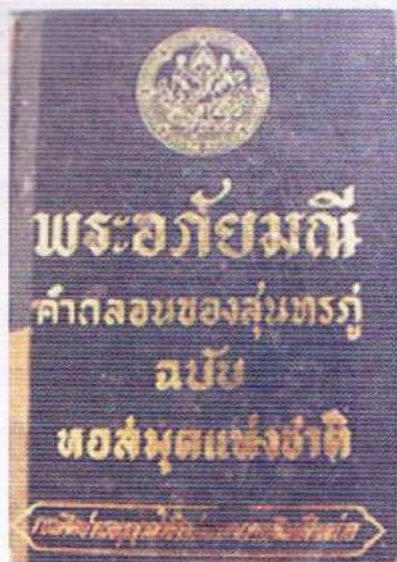
สุนทรภู่คิดคำนี้นั้นมาตอนไหน เราไม่อาจจะทราบได้ แต่การค้นหาสัจจะของการให้อภัย ท่านคงพบได้ในขณะที่บวชบรรพชาท่านจึงรู้จักพระอภัยมณี ที่อยู่จิตใจของท่านเอง แล้วพยายามนำหัวข้อหลักธรรมแห่งการดำเนินชีวิตไปให้ถึงฝั่งแห่งการให้อภัยมาให้ผู้อื่นทราบ โดยใช้ทักษะทางด้านกวีที่ท่านมีอยู่มาประพันธ์เป็นบุคลาธิษฐานผ่านตัวละครต่างๆ ในเรื่องพระอภัยมณี

โครงเรื่องพระอภัยมณี

เมื่อสังเกตโครงเรื่องหลักๆ ของพระอภัยมณี จะเห็นได้ว่าสุนทรภู่ดำเนินไปในแนวของหลักธรรมเช่นเดียวกับนิทานชาดก ที่ปราชญ์รุ่นก่อนๆ ได้เขียนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ คือการผูกเรื่องสร้างตัวละครเป็นบุคลาธิษฐานเป็นนัยให้ตีความ แล้วดำเนินไปตามหัวข้อหลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

สุนทรภู่สะท้อนให้เราเห็นถึงเรื่องราวชีวิตมนุษย์ที่ผจญชะตากรรมไปท่ามกลางห้วงทะเลแห่งวิญญูสงสารที่เต็มไปด้วยกิเลสแห่งความ โลภ โกรธ หลง โดยเฉพาะความรักอันเป็นกิเลสสายโลหะนั้นสุนทรภู่เน้นพิเศษมันเหมือนเป็นเชือกเส้นใหญ่ที่ผูกสรรพสัตว์ทั้งหลายไว้ในห้วงโสมพะจิน ทำให้การฝ่าข้ามห้วงสังสารวัฏ เติบโตด้วยความลำบากยากเย็น

ตลอดเรื่องสุนทรภู่วางให้ตัวเดินทางอยู่ท่ามกลางห้วงทะเลใหญ่ อันมีเงื่อนไขเรื่องราวมาจาก ความรัก โลก โกรธ หลง ทั้งสิ้น

หนังสือ พระอภัยมณี ในรูปแบบต่างๆ ในยุคอดีต

พระอภัยมณีบางแง่มุมจากชีวิตจริงของสุนทรภู่

พระอภัยมณีเป็นผู้มีวิชาความรู้ แต่พระบิดาก็ยังไล่ออกจากวัง ไปได้นางผีเสื้อสมุทรเป็นภรรยา แล้วหนีไปถึงเกาะแก้วพิสดาร ได้นางเงือกเป็นเมียที่นั่น แล้วได้บวชกับพระฤๅษี พบนางสุวรรณมาลี พระอภัยมณีก็หลงรัก ทั้งที่อยู่ในสภาพนักพรต จึงอาศัยติดเรือของนางสุวรรณมาลีมากลางทะเลใหญ่ จนต้องมาพจญภัยเรือแตก

มิได้แตกต่างกับชีวิตจริงสุนทรภู่ ที่ขัดพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงถูกปลดออกจากบรรดาศักดิ์ ต้องไปพึ่งร่มเงาพระพุทธศาสนา แล้วโดนอธิกรณ์เรื่องผู้หญิง ชีวิตต้องระหกระเหินไปตามชะตากรรม

พระอภัยมณีไปรบที่เมืองลังกา ก็ติดกับหลงมัวเมาอยู่ในกามวิสัยจนกระทั่งมีลูกหลาน ก็ต้องมาทุกข์ร้อนกับเรื่องลูกหลานรบราฆ่าฟันกันอีก นี่คือการย่อชีวิตทั้งชีวิต มาเห็นในหน้ากระดาษในเรื่องพระอภัยมณี แต่ถึงกระนั้น สุนทรภู่ก็ได้ส่งพระอภัยมณีถึงฝั่งเอกันตบรมสุข คือการได้บวชครองเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนา อันมีนัยแห่งจิตคือพระนิพพาน

เรื่องย่อ พระอภัยมณี

ตอนเริ่มต้นจนถึงตอนสุดสาครตามหาพ่อ

ท้าวสุทัศน์เป็นกษัตริย์ครองกรุงรัตนา มีพระมเหสีทรงพระนามว่านาง ปทุมเกสร มีโอรสสองพระองค์ องค์พี่ชื่อพระอภัยมณีมีอายุ ๑๕ ปี องค์น้องชื่อศรีสุวรรณ พระองค์มีพระราชหฤทัยจะให้พระโอรสขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระองค์ต่อไป แต่โอรสยังไม่มีความรู้จึงส่งไปศึกษากับบิดาที่ศาลาไมกษัตริย์ที่ทรงคุณวุฒิ

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ เดินทางออกจากพระราชวัง ไปตามหมู่บ้านในชนบทต่างๆ ผ่านป่าเขาลำเนาไพร เป็นเวลา ๑๕ วัน ก็มาถึงหมู่บ้านชื่อหมู่บ้านจันทคาม หมู่บ้านนี้มีพระอาจารย์อยู่ ๒ ท่าน ท่านหนึ่งชำนาญทางกระบี่ กระบอง แม้ใครจะพุ่งเอาอาวุธมาเป็นท่าฟันก็สามารถปัดมิให้ต้องกาย อีกท่านหนึ่งชำนาญในเพลงปี่ ใครได้ยินเพลงปี่แล้วเคลิบเคลิ้มแน่นิ่งไป พระอภัยมณีเลือกเรียนวิชาเป่าปี่ ส่วนศรีสุวรรณเรียนกระบี่กระบอง ทั้งสองเรียนอยู่เป็นเวลา ๗ เดือน ก็รู้จบกระบวนจึงอำลาพระอาจารย์กลับไปสู่พระราชวัง

ท้าวสุทัศน์ทราบดีว่าพระโอรสทั้งสองไปเรียนวิชาเป่าปี่และวิชากระบี่กระบอง ก็ไม่พอพระหฤทัย จึงพิโรธแล้วขับไล่โอรสทั้งสองออกนอกเมือง

พระโอรสทั้งสองจึงออกเดินทาง โดยถอดเครื่องแต่งกายห่อไว้กับตัวแล้วแต่งเป็นไพร่ไปตามชะตากรรม ค่ำไหนก็นอนที่นั่น ผ่านป่าเขาลำเนาไพรจนกระทั่งมาถึงชายหาดแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปนั่งใต้ต้นไทรใหญ่

ครั้งนั้นยังมีชายหนุ่มบุตรพราหมณ์สามคนเป็นเพื่อนกัน คนแรกชื่อโมรา มีวิชาทางการผูกธำมรงค์ คนที่สองชื่อसानน มีวิชาเรียกลมเรียกฝนได้ คนที่สามชื่อวิเชียร มีวิชาเก่งทางยิงธนู สามารถยิงธนูได้ทีละ ๗ ดอก วันนั้นทั้งสามนั่งเรือลำเกยมาจนถึงบริเวณที่พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณนั่งอยู่ ก็แวะเข้าไปทักทายได้ถามพูดคุยกัน

พราหมณ์ทั้งสามสงสัยว่าวิชาดนตรีที่ พระอภัยมณีไปร่ำเรียนมานั้นคืออะไร พระอภัยมณีจึงเป่าปี่ให้ฟังพากันหลับไหลไปหมด บริเวณนั้นมีนางผีเสื้อสมุทรอาศัยอยู่พอได้ยินเสียงปี่ก็เกิดรำคาญ จึงมาจับพระอภัยกระบัดลงน้ำพาไปยังถ้ำที่อยู่ แล้วปิดปากถ้ำเอาไว้

พระอภัยมณีตกใจกลัวนางยักษ์จนสลบไป ตื่นมาอีกที่นางยักษ์แปลงเป็นหญิงสาวงามผุดผาด จึงได้เสียเป็นเมียผัวอยู่ในถ้ำแห่งนั้น

ฝ่ายศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามตื่นมาก็ไม่พบพระอภัยมณี ก็พากันสงสัย ออกเที่ยวเดินดูตลาดเสาพบรอยเท้าโต คิดว่านางผีเสื้อสมุทรคงจับพระอภัยมณีกินเสียแล้ว

พราหมณ์ทั้งสามจึงช่วยกันจับยามดู ก็รู้ว่าพระอภัยมณียังไม่ตายถูกผู้หญิงจับตัวไป อยู่ทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ นี่จึงลงเรือออกติดตามไปตามทิศนั้น จนกระทั่งเข้าสู่เมืองรมจักร จึงแวะถามเพื่อว่าจะทราบข่าวคราวของพระอภัยมณี

เมืองรมจักรมีเจ้าเมืองชื่อท้าวทศวงศ์ มีพระธิดาองค์หนึ่งชื่อเกษรา ทั้งสี่คนได้เข้าไปอยู่ในเมืองนี้จนได้รู้จักกับนางเกษรา

นางเกษรานั้นมีพระสิริโฉมงดงามทำให้มีกษัตริย์จากเมืองต่างๆ มาสู่ขอ แต่ท้าวทศวงศ์ไม่ยอมยกให้ จนเกิดศึกโดยท้าวอุเทนยกทัพมาตีเพื่อชิงนางเกษรา

ศรีสุวรรณทราบข่าวจึงไปปรึกษาพราหมณ์ แล้วอาสาออกรบจนได้ชัยชนะ ท้าวทศวงศ์จึงยกพระธิดาให้อภิเษกกับศรีสุวรรณครองเมืองรมจักร

ฝ่ายพระอภัยมณีเสพสมกับนางผีเสื้อสมุทรจนกระทั่งมีลูกชายคนหนึ่งชื่อสินสมุทร หน้าตาเหมือนพ่อแต่ตาแดง มีเขี้ยว มีพลังกำลั่งสูงมาก เมื่อสินสมุทรอายุได้ ๘ ขวบ ขณะแม่ออกจากถ้ำไปจับสัตว์หากิน สินสมุทรได้ใช้พลังกำลั่งผลักหินที่ปิดปากถ้ำออก ก็มองเห็นหาดทรายและทะเลกว้างไกลลิบลิ้น สินสมุทรรู้สึกตื่นเต้นวิ่งออกไปกระโจนลงทะเลเที่ยวว่ายน้ำจับปลาได้นางเงือกตัวหนึ่ง รู้สึกสงสัยว่าเป็นตัวอะไรจึงลากมาให้พระบิดาดู พระอภัยมณีได้ถามจึงรู้ความ และเล่าเรื่องราวในอดีตให้สินสมุทรฟัง สินสมุทรจึงคิดพาบิดาหนี เงือกก็บอกเส้นทางและอาสาค้ำพาพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร

นางผีเสื้อสมุทรกลับมาจากหาอาหารแปลงกายเป็นมนุษย์กลางคืนก็หลับไหล ผีนร่ายว่าเทวดาประจำเกาะมาฟังประตู ถ้าแล้วควักเอาดวงตาของนางเหาะหนีไป นางตกใจตื่นเล่าความฝันให้พระอภัยมณีฟัง

พระอภัยมณีบอกว่าผีนร่ายต้องสะเดาะเคราะห์ โดยการไปอยู่คนเดียวที่เชิงเขา และอดอาหารให้ครบสามวันจึงจะพ้นอันตราย

ฝ่ายนางยักษ์หลงเชื่อจึงออกไปอยู่ป่า พระอภัยมณีกับสินสมุทรก็พากันหนีออกจากถ้ำ ไปพบกับครอบครัวนางเงือกที่นัดกันไว้ที่ฝั่งทราย พ่อเงือก แม่เงือก และลูกสาว พาพระอภัยมณีกับสินสมุทรหนีนางยักษ์มากลางสมุทร

เมื่อครบสามวันผีเสื้อสมุทรพบว่าสามีและลูกหนีหายไป ก็มีความเสียอกเสียใจจนคลุ้มคลั่ง ร้องห่มร้องไห้เสียงดังก้องไปทั้งห้องถ้ำ จากความเสียใจ กลายเป็นความโมโห เคียดแค้นว่าใครเป็นผู้พาตัวลูกหนีจึงกระโจนลงน้ำตามไปด้วยความร้อนรน แล้วเรียกบรรดาปีศาจตามย่านนั้นมาถามว่า เห็นมนุษย์สองคนผ่านมาทางนี้บ้างไหม ผีนร่ายก็บอกว่าเห็นเงือกพามนุษย์ไปทางใต้เมื่อคืนวานขึ้น นางผีเสื้อสมุทรรู้สึกโกรธแค้นมาก จึงขยายตัวเท่าภูเขาลุยทะเลออกไปรวมหาสมุทรจะถล่มทำลาย พระอภัยมณีกับสินสมุทรรนางผีเสื้อตามมาแล้ว คงจะทันกันวันนี้

สินสมุทรจึงลวงล่อถ่วงเวลาแม่ไว้ ให้นางเงือกพาพระอภัยมณีหนีไปก่อน หลอกล่อได้ไม่นาน นางผีเสื้อสมุทรก็ตามทันเงือกสองตัวเมีย จึงจับฉีกแขนเคี้ยวกินเสียทั้งคู่

นางเงือกพาพระอภัยมณีหนีมาถึงเกาะแก้วพิสดาร ซึ่งมีโยคีและบรรดาสาธุศรัทธาอาศัยอยู่ พระโยคี จึงช่วยให้นางผีเสื้อสมุทรขึ้นเกาะแก้วพิสดารไม่ได้ เพราะพระโยคีเสกทรายป้องกันเอาไว้ หากขึ้นมาถูกทรายนางผีเสื้อสมุทรจะขาดใจตายทันที

นางผีเสื้อสมุทรจึงร้องไห้คร่ำครวญ พระโยคีให้โอวาทหลังสอนนางก็โกรธเกรี้ยว และด่าว่าด้วยความแค้นเคือง พระโยคีจึงเสกทรายขัด นางผีเสื้อยักษ์จึงต้องหนีไป

พระอภัยมณีอยู่ที่เกาะแก้วพิสดาร ก็ได้นางเงือกเป็นชายาอีกคนจนกระทั่งนางตั้งครรภ์

เรื่องดำเนินต่อไปว่า พระอภัยมณีกับสินสมุทรได้อาศัยเรือของนางสุวรรณมาลี เพื่อกลับเมืองของตนจึงอำลาพระโยคีและนางเงือกไป

ต่อมานางเงือกได้คลอดลูกเป็นมนุษย์ผู้ชาย หน้าตาคล้ายพ่อ พระโยคีตั้งชื่อไว้ว่า สุดสาคร

พระโยคีเลี้ยงดูสุดสาครป้อนกล้วยให้กิน เวลาหิวนมก็ไปตักนมจากแม่ จนอายุสิบเดือน สุดสาครมีร่างกายใหญ่ราวเด็กสิบขวบ มีกำลังวังชา ออกไปวิ่งเล่น จับวัวจับควายที่ ลงไปในน้ำก็เหวี่ยงไล่จับปลา อยู่มาจนสุดสาครอายุได้สามขวบ

วันหนึ่งขณะพระเจ้าตานั่งเข้านอนอยู่ในกุฏิ สุตสาครก็นั่งลงไปเที่ยวในทะเลตามปกติ ที่หลังปลาออกไปจนกระทั่งเจอกับสัตว์ที่มีรูปร่างแปลกประหลาดตัวหนึ่ง หน้าเหมือนมังกร ตัวเป็นม้า ส่วนหางก็เหมือนมังกร สุตสาครก็ตรงเข้าไปจับสัตว์นั้น แต่มันมีพลังกำลังมากไม่ยอมให้สุตสาครจับได้ สุตสาครจึงกลับไปหาพระเจ้าตา แล้วเล่าให้ฟัง

พระโยคีรู้ว่ามันเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์มาก คิดจะจับไว้ให้หลาน จึงบอกมนต์ให้เลกหาวยให้ รุ่งเช้าสุตสาครก็สามารถใช้ปวงบาทหาวยคล้องคิระษัณได้ เจ้าม้าพศกหมดกำลัง สุตสาครขึ้นไปนั่งบนหลังแล้วเป่ามนต์ให้มันฟื้น มันกลายเป็นสัตว์ที่เชื่อง สุตสาครจะให้ไปทางไหนก็ได้ตามต้องการ สุตสาครจึงขี่ไปอวดพระเจ้าตา

พระโยคีพิศดูเจ้าสัตว์ตัวนี้แล้วหัวเราะว่า

พระนักสิทธิ์พิสดารเป็นครูพัก

เมื่อตัวเดียวยังกลายเป็นหลายพันตัว

กินคนผู้บุปผาหญ้าใบไม้

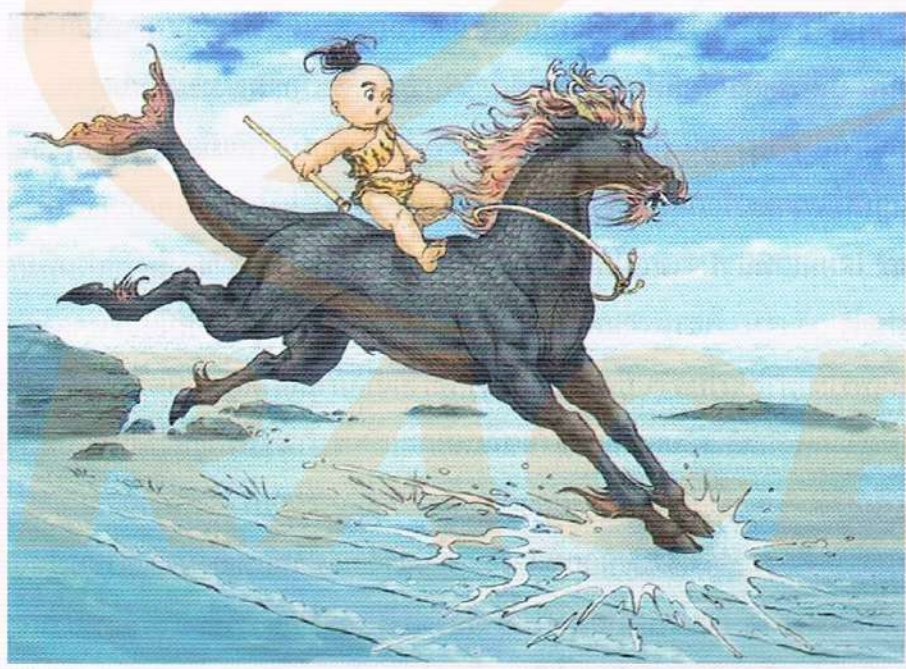
เขี้ยวเป็นเพชรเกล็ดเป็นนิลลั่นเป็นปาน

หัวร่อคึกรูปร่างมันช่างขื่น

กำลังมันมากนักเหมือนยักษ์มาร

มันทำได้หลายเล่ห์ไฉ่เดรัจฉาน

ถึงเอาขวานฟันฟาดไม้ขาดรอน

พระเจ้าตาจึงตั้งชื่อให้ว่าม้านิลมังกร แล้วพระเจ้าตาก็ก็นำเรื่องราวของพระอภัยมณีให้สุตสาครฟัง พร้อมทั้งมอบไม้เท้าวิเศษเป็นอาวุธคู่กาย สุตสาครจึงอำลาพระเจ้าตาและแม่เงือก ที่ม้านิลมังกรไปตามหาพ่อ

ถอดรหัสพระอภัยมณี

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจไว้แต่เบื้องต้นว่า เรื่องทั้งหมดนี้คือภาวะภายในจิตใจของคนเรา ซึ่งถูกแปลงสมมุติมาเป็นบุคลาธิษฐาน การเดินทางของตัวละครทั้งหมดล้วนอยู่ในดินแดนที่เรียกว่ามโนนิเวศน์

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้วเราก็มาร่วมกันดูกันที่ชื่อเรื่องก่อน

พระอภัยมณีแปลว่าอะไร

คำว่า **อภัย** แปลว่า ไม่มีภัย การยกโทษให้ ไม่ถือโทษ

มณี แปลว่า แก้ว ก็หมายความว่า การให้อภัยนั้นเป็นดวงแก้วอันมีค่านั่นเอง

เมื่อตั้งหัวเรื่องอย่างนี้ ต่อสู้ไปสุนทรภู่ก็วางแนวทางของเรื่องไว้ว่าทำอย่างไร เราจึงสามารถอภัยให้ผู้อื่นได้
สุนทรภู่เริ่มต้นวรรคแรกว่า “แต่ปางหลังยังมีกรุงกษัตริย์” คือบอกว่ากรุงซึ่งมีกษัตริย์ปกครองอยู่นั้นมีชื่อว่า
กรุงรัตน แปลว่า **เมืองแก้ว** หมายถึง แดนแห่งความสว่างไสวโดยนัยคือแดนนิพพานหรือความว่างของจิต
ความว่างนั้นมีอยู่ก่อนแล้ว พระราชาชื่อ ท้าวสุทัศน์ แปลว่า งาม

พระมเหสีชื่อ **ปทุมเกสร** แปลว่า **เกสรดอกบัว** ดอกบัวนั้นเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา โดยนัย
หมายถึง ใจที่หลุดพ้นเบิกบาน

ตามหลักพระพุทธศาสนา ความว่างนั้นปล่อยแล้ว งดงามอยู่ก่อนนานแล้ว เป็นสิ่งที่มีมาแต่เดิม หมายถึง
จิตเดิมแท้ มีพระโอรส ชื่อพระอภัยมณี กับ ศรีสุวรรณ

สุวรรณ แปลว่าทอง เป็นสิ่งที่มีค่า

คำว่า **ศรี** แปลว่า ความสว่าง สุกใส เปล่งปลั่ง ความหมายเดียวกับคำว่าประภัสสร

ความโดยนัย ก็หมายถึง สิ่งที่มีแต่เดิมนั้นคือ จิตประภัสสรหรือจิตเดิมแท้ นั่นเอง

พระอภัยมณี กับ ศรีสุวรรณ ก็ไปเรียนวิชาจนกระทั่งจบ กลับมาบ้านเมืองตน ถูกพระบิดากริ้ว แล้วไล่ออก
จากเมือง จิตก็สูญเสียความประภัสสรตั้งแต่นั้น เพราะบิดาไม่ได้ใคร่ครวญให้จิตดีเสียก่อน ตัดสินใจไป
ตามความเห็นของตน โดยมีได้พิจารณาให้รอบคอบหรือทดสอบให้เห็นจริงว่าวิชาที่พระโอรสทั้งสองไปร่ำเรียนศึกษา
มานั้นมีประโยชน์อย่างไร

ที่เป็นเช่นนี้เพราะบิดาไปฉวยคว้า ยึดมั่นถือมั่นว่า ผู้ชายเกิดมาในชาติเข็อกษัตริย์นั้น ต้องเรียนวิชาไสยศาสตร์
(ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดจากหลักพระพุทธศาสนา) จิตก็เลยสูญเสียความรุ่งเรืองสว่างไสวไปแล้วมีโทษจืดเข้ามา
ครอบงำแทน

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ จึงต้องออกจากเมืองระเห่เร่ร่อนไปจนกระทั่งมาถึงชายทะเลแห่งหนึ่ง

การใช้สัญลักษณ์ ทะเล ปิงน้ำ หรือสระบัวนั้น มีการใช้ในการเขียนวรรณคดีมาแต่โบราณ หมายถึงห้วงโสมพะ
วิญญูสงสารแห่งจิตนั่นเอง ซึ่งอะไรก็เกิดขึ้นมาได้จากห้วงน้ำนี้ ทั้งเทพธิดา พญานาค ยักษ์ มารต่างๆ ขึ้นอยู่
กับเหตุปัจจัยให้เกิดเป็นอุปปาทิกะ

ที่นี้ทั้งสองได้พบกับพราหมณ์ วิเชียร โมรา ซานน ทุกคนเป็นผู้ที่มีความรู้เป็นสัญลักษณ์ของปัญญา

เมื่อทักทายรู้จักกันแล้ว พราหมณ์ก็ได้ถามพระอภัยมณีว่าวิชาเป่าปี่นั้นดีอย่างไร พระอภัยมณีก็เลยเป่าให้ฟัง
พอได้ยินเสียงปี่ พราหมณ์ทั้งสามรวมทั้งศรีสุวรรณก็กลับหมด ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะในเพลงปี่ของอภัยมณี
กล่าวว่า

“ในเพลงปี่ว่าสามพี่พราหมณ์เอ๋ย

ถึงร้อยรสนูปผาสุมาลัย

ยังไม่เคยชมชนิดพิสมัย

จะชื่นใจเหมือนสตรีไม่มีเลย”

เพลงปี่ของพระอภัยมณีกระหัดไปทางเพลิดเพลิดในนันทิหลงไหลไปทางกาม พอจิตที่ไปยินดีในกาม มันก็ทำให้ตัวปัญญาหลับ พอปัญญาไม่ทำงาน ที่นี้ตัวอะไรเกิด ก็เลสก็เกิด นางผีเสื้อสมุทรขึ้นมาจากห้วงน้ำลึก หมายถึงกิเลสขึ้นมาจากห้วงโสมะ แล้วจับพระอภัยมณีไป หมายถึงว่า เราไม่อาจยกยใครได้ถ้ายังมีกิเลสครอบงำอยู่ นางยักษ์ก็พาพระอภัยมณีลงมาในห้วงน้ำลึก แล้วเอาไปขังไว้ในถ้ำ

ถ้ำ คืออะไร ถ้ำคือที่มีมืด หมายถึงอวิชชา คือความไม่รู้ ไม่เห็นเดือน ไม่เห็นตะวัน นางยักษ์ใช้หินใหญ่ปิดปาก ถ้ำเอาไว้ พระอภัยมณีก็หลงไหลอยู่ในกาม เสพสมอยู่กับร่างหญิงงาม ซึ่งความจริงแล้วสิ่งที่ตัวเองกำลังเสพสมนั้น มันคือนางยักษ์

ที่นี้จิตที่กระหัดรื้อรอยเพลิดเพลิดหลงไหลไปในกิเลส ผลลัพธ์ที่ออกมามันคืออะไร มันคือ ความทุกข์ สิ้นสมุทรนั้นแหละคือสัญลักษณ์ของความทุกข์

สิ้นสมุทร แปลว่า ทรัพย์สินของห้วงน้ำ คือห้วงโสมะ ก็หมายถึงทรัพย์สินของกิเลสคือความทุกข์

แต่โดยหลักพระพุทธศาสนา ความทุกข์เป็นสิ่งที่มิประโยชน์เพราะนิพพานคือการดับทุกข์ ถ้าไม่มีความทุกข์ เสียแล้วเราไปดับทุกข์ได้ที่ไหน

ความทุกข์นี้มันมีกำลังมหาศาล ที่จะทำให้อันดินออกจากห้วงความทุกข์ ถ้าตรากจิตของเรายังไม่เจอความทุกข์ เราก็ยังคงหลงไหลได้สัมผัสอยู่กับกิเลสต่อไป แต่พอเราเจอทุกข์ จิตก็พยายามดันออกจากความทุกข์

สุนทรภู่เลยเขียนให้ สิ้นสมุทรเป็นผู้ผลักดันหินปากถ้ำให้พ่อแล้วพากันหนีแม่ ซึ่งเป็นตัวกิเลส ไปกลางสายน้ำ แห่งห้วงวิญญูสงสารโดยมีครอบครัวเงือกมาช่วยพาหนี

เงือก คืออะไร เงือกมีลักษณะครึ่งคนครึ่งสัตว์ ส่วนหนึ่งเป็นคนแต่อีกส่วนหนึ่งเป็นสัตว์อยู่ในห้วงโสมะ เงือกก็หมายถึงจิตที่เริ่มคิดดี แต่ยังไม่เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ จิตแบบนี้ก็มีโอกาสถูกกิเลสจับกิน เช่นที่นางยักษ์ ตามมาทัน แล้วจับเงือกฟัวเมียกินเสีย และจิตเช่นนี้ก็มีโอกาสพาไปพบธรรมะได้ นางเงือกจึงพาพระอภัยมณีไปเจอกับฤาษี

สังเกตดูว่าฤาษี อาศัยอยู่ที่เกาะแก้วพิสดาร ใช้คำว่าแก้วอีก หมายถึง จิตว่างนั่นเอง

พระอภัยมณีก็หลงพัวพันอยู่กับนางเงือกจนกระทั่งมีลูกออกมาอีกคนหนึ่ง คือ สุดสาคร

สุดสาคร แปลว่า สุดของห้วงน้ำ หมายถึงที่สุดของความทุกข์ ก็คือการดับทุกข์ ทำไมตัวละครจึงดับทุกข์ได้ ก็เพราะเมื่อเกิดมามีพระฤาษีเลี้ยง สั่งสอนวิชาให้ มีวิชาความรู้แล้วก็สามารถจับสัตว์มาเล่นได้ทุกชนิด แต่มีอยู่ตัวหนึ่งที่ สุดสาครจับไม่ได้ นั่นคือ ม้านิลมังกร

ม้านิลมังกร คืออะไร สังเกตให้ดี

“เขี้ยวเป็นเพชร เกล็ดเป็นนิล ลิ่นเป็นปาน”

เขี้ยวเป็นเพชร คืออาวุธของมันร้ายกาจมาก คมและแข็งแรงกว่าอะไรในโลก

เกล็ดเป็นนิล ตัวดำยิ่งกว่าดำ คือความมืด

แลมลิ้นยังเป็นปาน ลิ้นก็ดำ หมายถึงคำพูด วาจา มีแต่คำเลวร้าย คำสกปรก เป็นมุสาวาท คำพูดไม่ดีนั่นเอง

สุดสาครก็จับมันมาได้ เพราะมันมีกำลังวังชาที่มหาศาล ร้ายกาจมาก ก็เลยไปตามพระเจ้าตาวา ตาๆ ตัวอะไรก็ไม่รู้ หนูจับมันไม่ได้เลย พอจะจับมันที่ไร่มันสะบัด มันถีบหนุตกลงมาทุกทีเลย มันคือตัวอะไรละพระเจ้าตา

พระเจ้าตากก็เข้ามานดู จนกระทั่งเห็นจึงบอกว่าเจ้าตัวนี้มีมันคือมันนิลมังกร หนูสู้มันไม่ได้หรอกถูก เพราะว่าพอมันเป็นมังกร ส่วนแม่มันเป็นม้า

มังกร คืออะไร มังกรนั้นเป็นเจ้าแห่งห้วงโอมะ คือเป็นจอมราชาของกิเลส มาผสมพันธุ์กับม้า คือความรวดเร็วว่องไวของจิต มันจึงมีกำลังมหาศาลมาก อาวุธธรรมดาไม่สามารถจะจับมันได้ นอกจากอาวุธวิเศษ พระเจ้าตากก็ให้อาวุธวิเศษ คือบ่วงบาศ

บ่วงบาศ คืออะไร บ่วงบาศเป็นวงกลมเป็นสัญลักษณ์ของความว่างสูญญตา สุตสาครก็เอาไปปราบมันนิลมังกร พอถูกบ่วงบาศคล้องคอ มันนิลมังกรที่เคยกระโดดโครมคราม มันก็สยบพ่ายแพ้แก่สูญญตา คือความไม่ว่างใดๆ มันจะต้องอยู่บนความว่างไม่ได้ เพราะมันคือความว่าง สิ่งที่จะมาตั้งอยู่มันต้องกลายเป็นความว่างไปด้วย มันจึงจะเป็นความว่าง แต่สูญญตามันคือความว่างมันปราบได้หมด มันนิลมังกร ก็สยบเป็นสัตว์เชื่องกลายเป็นเพื่อน สุตสาครเป็นพาหนะนำทางพาเขาไปหาพ่อ คือพระอภัยมณี

มันนิลมังกร คืออะไร มันนิลมังกรก็คือมัจฉาทิฎฐิที่อยู่ในใจมนุษย์ ถ้าเรายังมีมัจฉาทิฎฐิคือความเห็นผิด เราก็ไม่สามารถให้อภัยผู้อื่นได้ เต็มไปด้วยความโกรธ ความเคียดแค้นชิงชัง ว่ามันทำอย่างนี้ญอมนึงไม่ได้ ชาตินี้ต้องฆ่ากันให้ตายข้างหนึ่ง แต่เมื่อมัจฉาทิฎฐิกลับมาเป็นสัมมาทิฎฐิ เราจะมองเห็นว่าทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น คนเรามีสิทธิ์ที่จะผิดพลาดกันได้ เพราะแม้แต่เราเองก็ยังไม่เคยผิด ท่านทำกับเราแต่นี้เราไม่ถือโทษ เราไม่โกรธท่านเราอภัยให้

จิตที่มีความเห็นถูกต้องก็สามารถอภัยให้ผู้อื่นได้ จิตนั้นก็จะไม่มีความทุกข์.

RACE

๕

